

VISUAALSEKS VÜRTSITATUD MÄLESTUSED

JANIKA KRONBERG

Jaan Kross.
Ellen Niidu foto

„SÖERIKASTAJA“. Lavastaja **Peeter Simm**, idee **Märten Kross**; stsenaaristid **Jaan Kross** ja **Peeter Simm**, operaator **Jüri Suurevälja**, heli: **Jaak Elling** ja **Margus Sepp**, monteerijad **Sirje Haigel** ja **Lauri Laidna**, toimetaja **Kristiina Ross**, produtsendid **Märten Kross** ja **Enda Leht-mets**, osalevad: **Jaan Kross**, **Ellen Niit**, **Marion Undusk**, **Jakob Kross**, **Pearu Tramberg**, **Enn Sarv**, **Ahto Liik**. Beta SP, 70 min, värviline ja mustvalge. © Lege Artis Film, 2004.

Pikemaid portreefilme kirjanikest ei tehta Eestis just kuigi sageli. Seda vahest mitte üksnes põhjusel, et on olemas kirjanikutüüp, kes suisa väldib kaamera pealesööstu ja avalikkust üldse. Meenu-tagem näiteks, kui vähe on meil filmikaadreid **Betti Alverist**. Visuaalse meedia võidukäigu ajastul, mis soosib hüplikku ja kiiret kaadrivahetust, mõjuvad kirjanik ja tema sõna ekraanil seevastu süvenemisvõimet kaotavale vaatajale kardetavasti liiga staatiliselt.

Septembris esilinastunud **Peeter Simmi** film ümber **Jaan Krossi** „**Söerikastaja**“ on valmimisjärgsest reserveeritud vastuvõtust hoolimata kahtlemata sündmus: portreeteritav kirjanik on harjunud avalikkuse tähelepanuga ja mängib ka oma rolli filmis silmapaistva mõnu ja vääriskusega. Vanad dokumentaalkaadrid ja helitaust vahelduvad meistri jutustamisega oma kaasajast ja vestlustega teekaaslastega. Viimaste hulgas on Krossi rohkest järglaskonnast lapselapsi, aga ka ea- ja omaaegseid võitluskaaslasi, nagu **Enn Sarv**, kellega koos olnud meenutatakse. Esimesed lisavad filmile veidi nostalgilist lüürilisust ja seikluslikkustki – näiteks lapselaps **Jakob Kross** Tallinna vanalinnas piilumas kuuri, kuhu Saksa okupatsiooni ajal olevat peidetud raha! –, teised, nagu ka vahetevahel kõlavad kaadritagused küsimused, valgustavad üksikuid eluloolisi episoodide veidi detailsemalt.

Jaan Kross Abanis „perekuril“ 1952. aastal.

Mälestustest ja mujalt loetu kõrval on filmis sisuliselt uudsem just see osa Jaan Krossi elust, mil ta Teise maailmasõja ajal oli seotud Eesti Vabariigi Rahvuskomitee ja iseseisvusliikumisega. Vaid Tartu Ülikoolis ülesvõetud epi-

sood tekitab esialgu mõningat võõrustust, sest hilineva subtiitri tõttu vaataja esialgu ei mõista, kes on sedapuhku Jaan Krossi kaaslane. Mõeldes filmi tõenäoliselt küllaltki laiale vaatajaskonnale, kulunuks vahest üldse ära mõni lähe-

Jaan Kross Kanski raudteejaamas ootamas rongi tagasisõiduks koju asumiselt Abanis juunis 1954.

malt avav lisandus esinejaid tutvustanud subtiitrite juurde.

Peeter Simm on teinud Jaan Krossist üsna isepäise filmi, järgides modernitsemata ja sümboleid kuhjamata Krossi elu kronoloogiat, stsenaariumiks kirjniku enese 2003. aastal ilmunud mälestusteraamat „**Kallid kaasteelised**“. Asjaolu, et tegemist on peaaegu ümberjutustusega, on pälvinud ka etteheiteid filmi autoreile. Kuid samas on filmis hinnatav just ajaloolise autentsuse taotlus: vanad filmikaadrid ja helendid on kaasaegsesse pilti sulatatud oskuslikult, mõlema sümbioosiks on „näitleja“ Jaan

Krossi sammumine vanglamüüride vahel.

Mulle sööbisid filmist kohe esimesel vaatamisel kõige enam mällu vanadel kaadritel möödavilksatavad kalakastid ja kommentaariks selle taustal lapsepõlvemiljööd iseloomustavad Jaan Krossi sõnad: „kilu-vürtsi lõhnastik“. See väike detail, teatud sünesteetiline lõhnaelamus tõuseb filmis paljude teiste selletaoliste kõrval üldistuseks, mis vääristab ka teost tervikuna.